

De Grootte van de Gemeenteraad in Vergelijkend Perspectief

Simon Otjes
Instituut Politieke Wetenschap
Universiteit Leiden
5 februari 2024
Versie 2.0

1. Inleiding & Samevatting

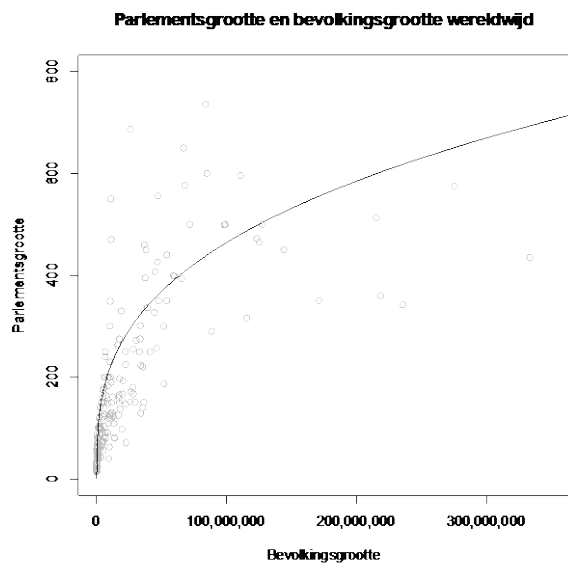
In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft het Instituut Politieke Wetenschap van de Universiteit Leiden onderzoek gedaan naar de grootte van gemeenteraden in Europa. De centrale vraag in dit onderzoek is in hoeverre de grootte van Nederlandse gemeenteraden overeenkomt met (of afwijkt van) het algemene patroon van raadsgrootte in Europa. Zo wordt een empirische bijdrage geleverd aan de verkenning van het nut en de noodzaak van het uitbreiden van Nederlandse gemeenteraden.

Er is hier gekeken naar de relatie tussen het inwonertal en de raadsgrootte in de 27 lidstaten van de Europese Unie en drie West-Europese landen die hieraan grenzen.¹ In navolging van de zogenaamde derdemachtswortelwet van Taagepera (1972) is gekeken wat de gemiddelde relatie is tussen bevolkingsgrootte en gemeenteraadsgrootte in Europa en in welke mate Nederland daarvan afwijkt. De belangrijkste conclusies van dit onderzoek zijn:

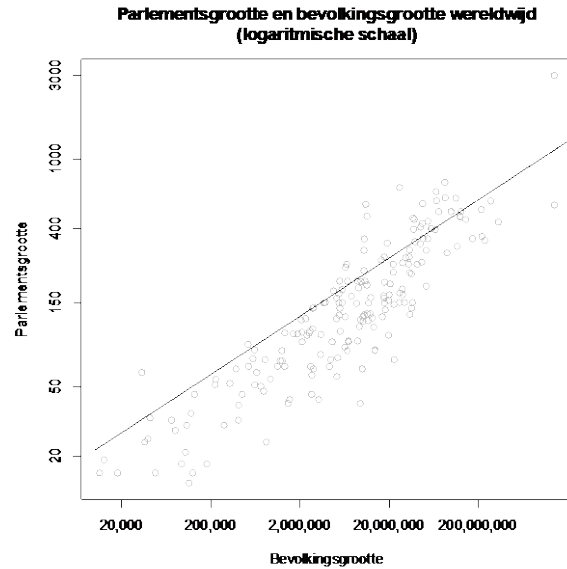
- 1) Nederlandse gemeenteraden zijn structureel kleiner dan gemeenteraden van gemeenten van vergelijkbare grootte elders in Europa;
- 2) Kleinere gemeenten in Nederland (alle gemeenten met minder dan 40.000 inwoners; en vijf gemeenten met net minder dan 45.000 inwoners) hebben een significant kleinere raad dan gemeenten van vergelijkbare grootte elders in Europa. Dit betreft 212 gemeenten in Nederland;
- 3) Grotere gemeenten in Nederland (alle gemeenten met tussen de 167.000 en 200.000 inwoners of met meer dan 300.000 inwoners) hebben ook een significant kleinere raad dan gemeenten van vergelijkbare grootte elders in Europa. Dit betreft zeven gemeenten in Nederland.

¹ Groot-Brittannië, Zwitserland en Noorwegen.

Figuur 1a: Parlements grootte en bevolkingsgrootte

Figuur 1b: Parlements grootte en bevolkingsgrootte (logaritmische schaal)

2. Theorie: De Wet van de Derdemachtswortel

Er is een sterke relatie tussen het inwonertal van een land en het aantal Kamerleden. Figuur 1a en Figuur 1b geven deze relatie weer. De wet van de derdemachtswortel stelt dat het aantal leden van een lagerhuis of het enige huis van een parlement, gelijk is aan de derdemachtswortel van de bevolking. Deze regelmatigheid is vastgesteld door de Estse politicoloog Rein Taagepera (1972). Een land met een miljoen inwoners zou op basis van deze regel ongeveer 100 Kamerleden moeten hebben. Een land met 10 keer zoveel inwoners zou ongeveer twee keer zoveel parlementariërs moeten hebben. Deze empirische regelmatigheid heeft een grote voorspellende kracht. Veel parlementen zijn ongeveer zo groot als je zou verwachten op basis van de wet van de derdemachtswortel:

$$(1) \quad Raadsgrootte = \sqrt[3]{Bevolkingsgrootte}$$

Taagepera en Shugart (1989) bieden een complexe verklaring voor het mechanisme achter deze empirische regelmatigheid. Zij nemen aan dat van alle activiteiten van een Kamerlid, communicatie het meeste tijd kost. Dit omvat zowel de communicatie met burgers als de communicatie met andere politici. Bij het ontwerpen van een parlement streeft men zowel naar een zo laag mogelijk aantal burgers per Kamerlid (zodat ieder kamerlid met zo min mogelijk burgers hoeft te communiceren en dus zo veel mogelijk tijd per burger heeft) en een zo laag

mogelijk aantal Kamerleden (zodat ieder kamerlid met zo min mogelijk andere kamerleden hoeft te communiceren). Als het aantal Kamerleden gelijk is aan de derdemachtswortel van de bevolking, is er volgens Taagepera en Shugart (1989)² wiskundig gezien een ideale balans tussen het aantal Kamerleden per burger en het aantal relaties tussen Kamerleden.

Zoals we kunnen zien in Figuur 1a, is de relatie tussen bevolking en parlamentsgrootte inderdaad niet lineair: de voorspelde groei voor iedere extra inwoner is kleiner dan die voor de vorige inwoner. Zoals Figuur 1a ook toont, zijn er relatief veel landen met weinig inwoners (en kleine parlementen) en weinig landen met veel inwoners (en grote parlementen). Een relatie als deze kan het beste worden weergegeven en geanalyseerd op basis van een logaritmische schaal, zoals in Figuur 1b. Op een logaritmische schaal is de data evenwichtiger verdeeld. Een derdemachtswortel wordt op een logaritmische schaal bovendien een rechte lijn en dus beter herkenbaar.

Taagepera (2007) observeerde zelf dat de empirische relatie tussen bevolkingsgrootte en parlamentsgrootte niet opging in landen met minder dan 200.000 inwoners. We zien in Figuur 1b dat vrijwel alle landen met minder dan 200.000 inwoners onder de lijn vallen. Er is hier geen theoretische verklaring voor.

Er is weinig literatuur over de grootte van volksvertegenwoordigingen op het subnationale niveau. Taagepera (2007) keek zelf naar 23 gemeenteraden van hoofdsteden en zag dat de relatie daartussen ook de vorm van de derdemachtswortel had. Wel observeerde hij dat deze gemeenteraden structureel maar 80% van de zetels hadden die je op basis van de derdemachtswortel zou mogen verwachten.³ Kjær en Eklit (2014) vinden dat in 98 Deense gemeenten de raad nét kleiner is dan men op basis van de derdemachtswortelwet mag verwachten. Reutter (2019) richt zich op regionale parlementen in Duitsland en ziet daar dat dit min-of-meer de derdemachtswortelwet volgt. Tegelijkertijd vraagt Taagepera zich, gezien de afwijking van de

² Er is tegelijkertijd ook kritiek op deze relatie. Jacobs & Otjes (2015) observeren dat Taagepera geen theorie heeft over wanneer een parlement groter of kleiner wordt gemaakt. Margaritondo (2021) heeft kritiek op de specifieke optimalisatie-strategie.

³ Waar het gaat om nationale parlementen is Taagepera (1972, 2007) zelf in zijn eigen werk niet consistent over de vraag of een dergelijke correctie ook noodzakelijk is voor nationale parlementen. Zo stelt Taagepera (1972) dat parlementen even groot zijn als de derdemachtswortel van de *helft* van de bevolking. Dat komt neer op 80% van de derdemachtswortel van de bevolking.

derdemachtswortelwet, af of het model aangepast moet worden voor subnationale volksvertegenwoordigingen.

Hoe groter een parlement, des te representatiever het is (Dahl & Tufte 1973; Muzzio & Tompkins 1989). Ook hebben burgers een grotere kans op direct contact met een raadslid als de raad groter is, wat mogelijk een positief effect heeft op responsiviteit en politiek vertrouwen (Muzzio & Tompkins 1989). Daar staat tegenover dat een groter parlement meer tijd kwijt is aan afstemming en overleg, wat kan leiden tot tragere besluitvorming (Schraufnagel & Bingle 2015) maar ook tot duurdere besluiten omdat elk raadslid nieuwe eisen op tafel kan leggen (Kjær en Elklit 2014). Conceptueel gaat de keuze tussen een grotere of kleinere raad om de balans tussen representatie en functionaliteit (Frederick 2009).

Waar het gaat om de vertegenwoordigende kwaliteit van grotere raden is er ruim bewijs, ook op het subnationale niveau. Kjær en Elklit (2014) vinden dat het zeteltal in grotere gemeenteraden sterker samenhangt met de verkiezingsuitslag. Dat grotere gemeenteraden evenrediger zijn, is duidelijk zichtbaar in het volgende voorbeeld. Stel: in een gemeente halen drie partijen 34, 33 en 33 procent van de stemmen. In een gemeenteraad met vier leden zou de zetelverdeling dan 2-1-1 zijn. Eén procent verschil levert dus een verdubbeling van het aantal zetels op. Als deze raad in plaats daarvan 40 leden heeft, is de uitslag 14-13-13. In algemene zin observeren Lundell (2012) en Farrell (2011) dat grotere volksvertegenwoordigingen evenredigere uitslagen hebben. Bovendien zullen kleine partijen daar, omdat de effectieve kiesdrempel in een grotere gemeenteraad lager is, eerder zetels halen. Ook dit effect is op het nationale niveau waargenomen (Taagepera 2007; Lundell 2012). Kjær en Elklit (2014) tonen bovendien dat vrouwen beter vertegenwoordigd zijn in grotere raden. De reden hiervoor is dat het op een langere lijst van verkiesbare kandidaten gemakkelijker is om een gender-balans te vinden.

Het bewijs voor een grotere of kleinere effectiviteit van besluitvorming in grotere raden is veel minder eenduidig. De Santo en Le Maux (2023) geven hier een overzicht van. In hun overzichtsstudie kijken ze naar 27 studies over de relatie tussen de uitgaven van de gemeente en de grootte van de gemeenteraad. Zij vinden in 14 van de studies dat een grotere raad samenhangt met meer subnationale uitgaven. In acht studies is er geen relatie en in vijf een negatieve relatie. De logica hierachter is dat er in grotere raden meer mensen zijn die met extra gemeentelijke uitgaven hun achterban willen bedienen. Zes van de studies die ze bekeken waren quasi-experimenteel, waardoor ze meer zicht bieden op causaliteit. In die zes studies is de balans

andersom: vier daarvan geven juist aan dat in gemeenten met een grotere gemeenteraad de uitgaven *lager* zijn. Mogelijk komt dit omdat er in grotere raden juist meer ruimte is voor specialisatie (Muzzio & Tompkins 1989) en dat raadsleden daardoor beter kunnen toezien op de effectiviteit van overheidsuitgaven (Pettersson-Lidblom 2011).

Zowel de redenen om een groot als een klein parlement te willen spelen dus even zeer op het subnationale niveau als op het nationale niveau. Daarom is de centrale verwachting van dit stuk dat de derdemachtswortelwet dus ook opgaat op het subnationale niveau, net als op het nationale niveau. Bovendien is er geen alternatieve theorie. Tegelijkertijd houdt het model er rekening mee dat gemeenteraden kleiner zullen zijn dan de voorspelling van de derdemachtswortelwet, aangezien er (beperkt) bewijs is dat hierop duidt.

Derdemachtswortelverwachting: De relatie tussen bevolkingsgrootte en raadsgrootte volgt de derdemachtswortel.

Tabel 1: Opgenomen landen en gemeenten

Land	Gemeenten	Mediane bevolking	Kiesstelsel	Regel
België	581	12,593	Lijst-EV	Wet
Bulgarije	265	9,776	Lijst-EV	Wet
Cyprus	20	27,440	Lijst-EV	Wet
Denemarken	98	43,343	Lijst-EV	Raad
Duitsland				
Baden-Württemberg	1,101	4,936	Lijst-EV	Wet
Beieren	2,056	2,936	Lijst-EV	Wet
Berlijn ^a	1	3,755,251	Lijst-EV	Raad
Brandenburg	413	1,819	Lijst-EV	Wet
Bremen ^a	2	342,432	Lijst-EV	Raad
Hamburg ^a	1	1,892,122	Lijst-EV	Raad
Hessen	421	8,092	Lijst-EV	Wet
Mecklenburg-Voorpomeren	726	697	Lijst-EV	Wet
Nedersaksen	941	2,390	Lijst-EV	Wet
Noordrijn-Westfalen	396	21,106	Gemengd	Wet
Rijnland-Palts	2,301	558	Lijst-EV	Wet
Saarland	52	14,355	Lijst-EV	Wet
Saksen	418	3,803	Lijst-EV	Wet
Saksen-Anhalt	218	3,625	Lijst-EV	Wet
Sleeswijk-Holstein	1,104	696	Gemengd	Wet
Thuringen	624	663	Lijst-EV	Wet
Estland	79	7,525	Lijst-EV	Raad
Finland	293	6,415	Lijst-EV	Raad
Frankrijk	34,950	457	<3500 Blokstemming; >3499 Gemengd	Wet
Griekenland	332	19,016	Gemengd	Wet
Hongarije	3,155	787	Gemengd	Wet
Ierland	31	139,100	STV	Extern
Italië				
Bolzano	115	2,736	Gemengd	Wet
Friuli-Julisch Venetië	206	2,387	Gemengd	Wet
Sardinië	338	1,608	Gemengd	Wet
Sicilië	390	4,347	Gemengd	Wet
Trente	165	1,373	Gemengd	Wet
Valle d'Aosta	72	836	Gemengd	Wet
Rest van Italië	6,618	2,442	Gemengd	Wet
Kroatië	556	2,984	Lijst-EV	Wet
Letland	40	28,619	Lijst-EV	Wet
Litouwen	60	25,874	Lijst-EV	Wet
Luxemburg	102	3,197	<3000 Blokstemming; >2999 Lijst-EV	Wet
Malta	68	4,807	STV	Wet
Nederland	345	31,822	Lijst-EV	Wet
Noorwegen	357	5,156	Lijst-EV	Raad
Oostenrijk				
Burgenland	171	1,327	Lijst-EV	Wet
Karinthië	132	1,961	Lijst-EV	Wet
Nederoostenrijk	573	1,738	Lijst-EV	Wet
Oppeeroostenrijk	438	1,965	Lijst-EV	Wet
Salzburg	119	2,763	Lijst-EV	Wet
Steiermark	286	2,356	Lijst-EV	Wet
Tirol	277	1,471	Lijst-EV	Wet
Voralberg	96	1,848	Lijst-EV	Wet
Wenen ^a	1	1,931,593	Lijst-EV	Wet
Polen	2,477	7,455	Lijst-EV	Wet
Portugal	308	13,761	Lijst-EV	Wet
Roemenië	3,181	3,026	Lijst-EV	Wet
Slovenië	212	4,943	Lijst-EV	Raad
Slowakije	2,889	659	Lijst-EV	Raad
Spanje	8,040	540	Lijst-EV	Wet
Tsjechië	6,326	436	Lijst-EV	Raad
Verenigd Koninkrijk				
Engeland	276	132,952	Majoritair stelsel	Extern
Londen	33	279,516	Majoritair stelsel	Extern
Noord-Ierland	11	148,953	STV	Extern
Schotland	32	118,940	STV	Extern
Wales	22	134,163	Majoritair stelsel	Extern
Zweden	290	163,10	Lijst-EV	Raad
Zwitserland				
Aargau	10	12,421	Lijst-EV	Raad
Appenzell Ausserrhoden	1	15,649	Lijst-EV	Raad
Basel-Land	5	16,606	Lijst-EV	Raad
Basel-Stad ^a	2	97,784	Lijst-EV	Raad
Bern	23	12,946	Lijst-EV	Raad
Fribourg	27	3,580	Lijst-EV of Majoritair stelsel	Raad
Genève	45	2,754	Lijst-EV	Wet
Graubünden	17	2,802	Lijst-EV of Majoritair stelsel	Raad
Jura	5	6,434	Lijst-EV	Raad
Luzern	4	29,642	Lijst-EV	Raad
Neuchâtel	27	1,892	Lijst-EV of Majoritair stelsel	Raad
Sankt Gallen	3	24,132	Lijst-EV	Raad
Schaffhausen	5	5,608	Lijst-EV of Majoritair stelsel	Raad
Solothurn	1	18,496	Lijst-EV	Raad
Thurgau	4	18,670	Lijst-EV	Raad
Ticino	94	1,847	Lijst-EV	Raad
Vaud	161	1,928	Lijst-EV of Majoritair stelsel	Raad
Wallis	11	9,598	Lijst-EV	Raad
Zug	1	30,934	Lijst-EV	Raad
Zürich	13	24,832	Lijst-EV	Raad
Totaal	86,660	921		

Gemeenten: aantal gemeenten met een gemeenteraad; Mediane bevolking: de bevolking van de gemeente die als we alle gemeenten met een gemeenteraad van groot naar klein ordenen in het midden staat. Lijst-EV: evenredige vertegenwoordiging met een lijst; Gemengd: combinatie van meerderheidsstelsel en lijst-EV; Blokstemming: de lijst met de meeste stemmen krijgt alle zetels; STV: stelsel waarbij in kleine districten met meerdere vertegenwoordigers personen gekozen worden; Wet: de wet stelt het aantal raadsleden vast; Raad: de raad kiest zelf hoeveel leden ze hebben; Extern: een extern orgaan stelt het aantal raadsleden vast. Kiesstelsel op basis van Van der Kolk (2007) met eigen aanvullingen voor Zwitserland, Centraal en Oost-Europa. ^aInclusief de *Bürgerschaften* van Bremen en Hamburg, *Abgeordnetenhaus* van Berlijn, de *Gemeinderat* van Wenen en de *Grosse Rat* van Basel.

3. Methoden

In dit onderzoek is gekeken naar de grootte van de raad in dertig Europese landen. Deze zijn weergegeven in Tabel 1. We hebben het aantal raadsleden vastgesteld van iedere gemeente in deze landen:⁴ in de eerste plaats hebben we gekeken of er een wettelijke regel was. Vervolgens is deze regel toegepast op een recente lijst van bevolkingsaantallen per gemeente van Eurostat, of is de lijst met zeteltallen hieraan verbonden. Als er geen wettelijke regel was, hebben we gekeken of er een bestand was met daarin alle raadszetels.⁵ Als die er ook niet was, hebben we van de gemeentewebsites het aantal raadsleden opgehaald. We beperken ons tot gemeenten met meer dan nul inwoners en met een gemeenteraad.⁶ In Duitsland (Gross, nog te verschijnen), het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland, Oostenrijk en Italië is er geen landelijke regel, maar verschillen de regels per deelstaat. Hierdoor hebben we nu 82 verschillende regimes. In totaal hebben we bijna 80.000 gemeenten meegenomen. Meer dan 40% van de gevallen komt uit Frankrijk. In ons model zorgen we ervoor dat niet één land de uitkomst dicteert.⁷

We analyseren de daadwerkelijke raadsgroottes van alle gemeentes in een regressie, en niet de wettelijke regels. Dat doen we om twee redenen. Ten eerste omdat deze regels niet uniform zijn. Acht landen en 22 deelstaten hebben in de wet geen regel opgenomen; daar maken gemeenteraden zelf een keuze.⁸ In het Verenigd Koninkrijk en Ierland wordt de raads grootte door een externe autoriteit vastgesteld (Purdam et al. 2008). Veel regimes hebben speciale regels voor specifieke gemeenten, zo zijn in Italië raden van provinciale hoofdsteden groter. Het is dus voor

⁴ Ik ben grote dank verschuldigd aan de student-assistenten: Alexia Andrica, Milda Gadliauskaitė, Nina Heinmann, Luiza Jacovaz, Yoan Jeleu, Ines Kojo, Gabriel Kozak, Sarah Madjiguene, Renáta Nagy, Maria Pilarczyk, Martin Prochazka, Ottavia Rolla, Euthymia Soulanticas, Linda Tali, Borna Turalija en Delia Zamora Gálvez. Ook wil ik Germà Bel, Martin Gross, Thijs Vos en David Willumsen danken voor hun landenkennis.

⁵ Zoals een bestand met uitslagen van gemeenteraadsverkiezingen in zetels.

⁶ Zes Franse gemeenten die zijn vernietigd tijdens de Eerste Wereldoorlog bestaan als een soort van administratieve oorlogsmonumenten nog steeds. 91 Spaanse en 1704 Zwitserse gemeenten hebben geen gemeenteraad maar daar heeft een volksverzameling deze functie (Cabrero 2013; Ladner 2016).

⁷ De Appendix A1 laat zien dat het verwijderen van Frankrijk (en daarmee 40% van de gemeenten) in Model 3 niet zorgt voor een betekenisvolle verandering van de resultaten. Het verwijderen van de 20 kantons in Zwitserland (en daarmee van 0.6% van de gemeenten) in Model 2 zorgt wél voor een betekenisvolle verandering. Als we Zwitserland buiten beschouwing laten zijn gemeenteraden zo'n 10% kleiner.

⁸ Vaak is dan in de wet wel een bandbreedte opgenomen.

heel veel landen niet mogelijk om per inwonertal het aantal gemeenteraadszetels in algemene zin te geven, zoals in Nederland wel mogelijk is. Appendix 2 geeft een overzicht van de regels van landen waarin net als Nederland het aantal inwoners de raads grootte bepaalt.⁹ Ten tweede pikken we met deze regressie de daadwerkelijke variatie op, in plaats van evenveel gewicht te geven aan zowel de meest voorkomende raads grootte als randgevallen die weinig voorkomen maar wel binnen de regels vallen.

In aparte analyses (Model 4, 5 en 6) houden we ook rekening met het kiesstelsel, de mate van beleidsautonomie van gemeenten en wie de raads grootte bepaalt. Kiesstelsels delen we in drie categorieën in: proportionele kiesstelsels (inclusief *Single Transferable Vote*), majoritaire kiesstelsels (blokstemming en enkelvoudige districten) en stelsels die aspecten van majoritaire en proportionele kiesstelsels combineren. Dit doen we omdat het mogelijk is dat onder een bepaald kiesstelsel de relatie tussen het aantal raadsleden en de bevolkingsgrootte anders is dan onder andere stelsels. In de meeste landen wordt het kiesstelsel wettelijk bepaald. Alleen in Zwitserland mogen in de meeste deelstaten gemeenten zelf een majoritair of proportioneel kiesstelsel kiezen (Ladner 2008). Ook kijken we per land naar de index van lokale autonomie van Ladner et al. (2016), dit is een veelomvattende maat voor hoe autonoom gemeenten zijn in het openbaar bestuur. Waar een raad minder te zeggen heeft, kan deze wellicht kleiner zijn. Ten slotte kijken we of het uitmaakt of de raad zelf de grootte kan bepalen, of niet.

We nemen in de analyse de logaritme van het aantal raadszetels als afhankelijke variabele en de logaritme van het bevolkingsaantal als onafhankelijke variabele. Dat is een standaardmanier om een dergelijke machtswetrelatie te modelleren (Tighe et al. 2010; Jacobs & Otjes 2015). De afleiding hieronder laat zien dat een machtswortel-relatie is te schrijven als een lineair verband in logaritmen van de oorspronkelijke variabelen. We kunnen vervolgens zowel schatten welke machtswortel we moeten nemen ('a') als of er daar bovenop nog een correctie nodig is ('b').

$$(2) \quad Raadsgrootte = b \times \sqrt[a]{Bevolkingsgrootte}$$

$$(3) \quad Raadsgrootte = b \times Bevolkingsgrootte^{\frac{1}{a}}$$

⁹ In Portugal speelt niet alleen bevolkingsgrootte een rol maar ook het aantal wijkraden omdat de voorzitters van wijkraden ook in de raad zitten, alhoewel ze er geen meerderheid van uit mogen maken.

$$(3) \quad \log(\text{Raadsgrootte}) = \log(b \times \text{Bevolkingsgrootte}^{\frac{1}{a}})$$

$$(4) \quad \log(\text{Raadsgrootte}) = \log(\text{Bevolkingsgrootte}^{\frac{1}{a}}) + \log(b)$$

$$(5) \quad \log(\text{Raadsgrootte}) = \frac{1}{a} \times \log(\text{Bevolkingsgrootte}) + \log(b)$$

We draaien een *multilevel* regressie waarbij we *random slopes* schatten voor het effect van bevolkingsgrootte. Dat wil zeggen dat we ervanuit gaan dat in ieder land de relatie tussen bevolkingsgrootte en raadsgrootte anders is. We schatten zo de gemiddelde raadsgrootte voor een gegeven bevolkingsgrootte en houden er rekening mee dat die relatie in het ene land steiler kan zijn dan in het andere land.

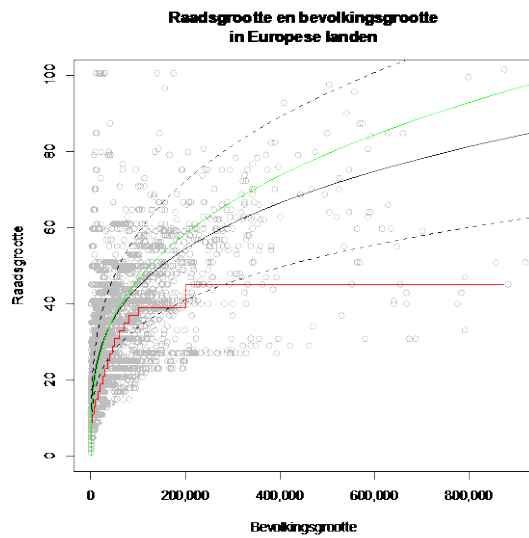
4. Resultaat

Figuur 2a en 2b tonen het aantal raadsleden in Europa. De zwarte lijn toont de schatting van de relatie (met een onzekerheidsmarge) op een lineaire en een logaritmische schaal. De groene lijn geeft de derdemachtswortelwet weer en de rode lijn de Nederlandse situatie. De formule voor de zwarte lijn is (zie Appendix 1, Model 1 voor het volledige model):

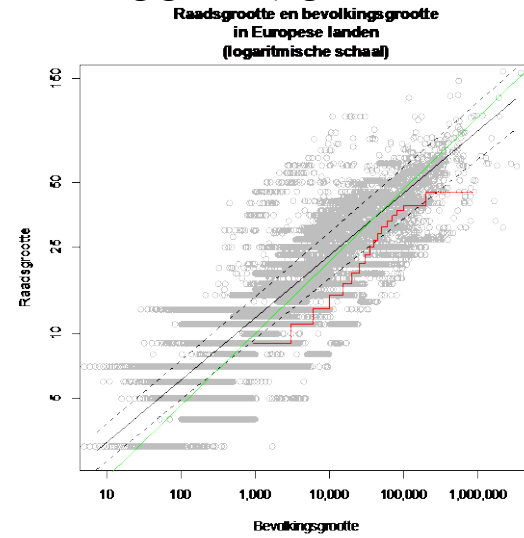
$$(6) \quad \text{Raadsgrootte} = 1.61 \times \sqrt[3.47]{\text{Bevolkingsgrootte}}$$

Dat wil zeggen: de gemiddelde gemeenteraad in Europa is (ongeveer) anderhalf keer de (ongeveer) drie-en-een-halfde-machtswortel van het aantal inwoners. We kunnen hier zien dat de groene lijn (van de derdemachtswortel) tot ongeveer 40.000 inwoners onder de zwarte lijn (empirische relatie) ligt. Kleinere gemeenten hebben dus een grotere raad dan dat we op basis van de derdemachtswortelwet zouden mogen verwachten. Dat komt omdat er sprake is van een vermenigvuldigingsfactor die groter is dan één. Grotere gemeenten liggen gemiddeld onder de groene lijn. Voor deze gemeenten heeft het feit dat we een machtswortel hoger dan drie trekken een sterker effect. Het verschil tussen de groene en zwarte lijn is alleen significant in gemeenten met minder dan 330 inwoners.

Figuur 2a: Raadsgrootte en bevolkingsgrootte

Figuur 2b: Raadsgrootte en bevolkingsgrootte (logaritmische schaal)

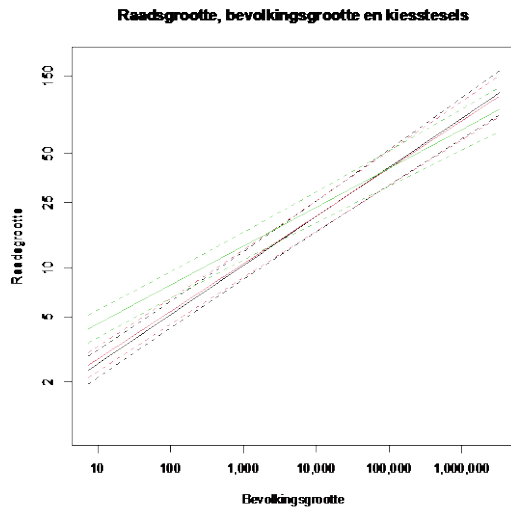

Zwarte lijn: schatting met 95% onzekerheidsinterval; groene lijn: derdemachtswortel van bevolkingsgrootte; Rode lijn: gemeentewet

Als we kijken naar het verschil tussen Nederland en het Europese gemiddelde dan kunnen we drie groepen gemeenten onderscheiden: ten eerste gemeenten met minder dan 40.000 inwoners. Daarvan zijn er 207. Deze gemeenten hebben significant minder raadsleden dan het Europese gemiddelde. Dit geldt ook voor vijf gemeenten die net met minder dan 45,000 inwoners hebben. Daarna groeit dit aantal scherper dan in de rest van Europa, maar het komt nooit bij het Europees gemiddelde. Hier ligt het aantal raadsleden onder het Europese gemiddelde maar wel binnen de onzekerheidsmarge. Dit verschil is dus niet significant. Vanaf 100.000 inwoners is er weinig ontwikkeling in het aantal Nederlandse raadsleden. Dit zorgt ervoor dat de raden van de drie gemeenten met tussen de 167.000 en de 200.000 inwoners en de vier gemeenten met meer dan 300.000 inwoners significant kleiner zijn dan het Europese gemiddelde voor dat inwoneraantal.

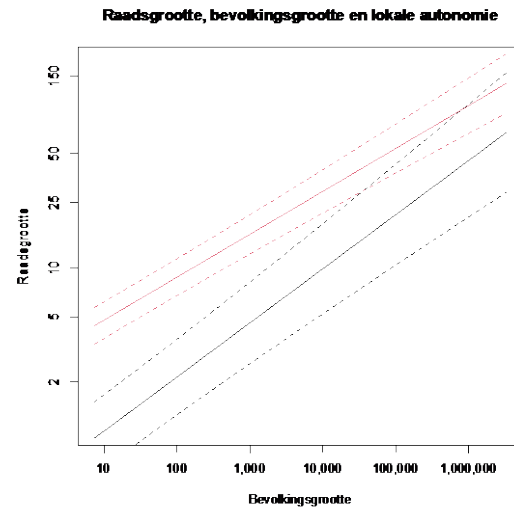
Het is mogelijk dat gemeentekarakteristieken bijdragen aan een grotere of kleinere raad. We bekijken in Model 4 in Appendix 1 drie aspecten: het kiesstelsel, lokale autonomie en wie de raadsgrootte bepaalt. Voor de eerste twee vinden we substantiële effecten die we weergeven in Figuur 3 en 4.

Figuur 3: Raads grootte, bevolkingsgrootte en kiesstelsel (logaritmische schaal)

Zwarte lijn: Proportioneel kiesstelsel; Rode lijn: Majoritair kiesstelsel; Groene lijn: Gemengd kiesstelsel

Figuur 4: Raads grootte, bevolkingsgrootte en lokale autonomie (logaritmische schaal)

Zwarte lijn: minste autonomie; Rode lijn: meeste autonomie.

De eerste vraag is of de relatie tussen bevolkingsgrootte en raads grootte in landen die het Nederlandse kiesstelsel hebben (evenredige vertegenwoordiging) hetzelfde is als het algemene patroon dat we hierboven vonden. We zien in Figuur 3 dat majoritaire kiesstelsels dezelfde relatie hebben als proportionele kiesstelsels, maar dat gemengde kiesstelsels een hoger aantal raadsleden hebben dan deze twee stelsels. Dit verschil is met name significant in gemeenten met minder dan 1.000 inwoners. Dit is redelijk omdat in een gemengd stelsel, zoals het Duitse stelsel politici moeten communiceren met alle burgers in hun district als met het segment van de kiezers van hun partij dat zij vertegenwoordigen. Omdat dit verschil optreedt voor gemengde kiesstelsels, is geen reden om aan te nemen dat andere Europese landen met het Nederlandse kiesstelsel structureel grotere of kleinere raden hebben dan de rest van Europa.

De tweede vraag is of raden die meer autonomie hebben, groter zijn. Hier is meer aan de hand: de raden in landen met de minst autonomie zijn kleiner dan de raden in landen met de meeste autonomie (Figuur 4). Boven de 450.000 inwoners is dit verschil echter niet meer significant. De lokale autonomie van Nederlandse gemeenten scoort dicht bij het Europese gemiddelde en zal dus tussen deze twee lijnen invallen.

5. Conclusie

Nederland loopt qua raads grootte uit de pas met de rest van Europa: dit verschil is het grootste voor de grootste en de kleinste gemeenten. Onder de 40.000 inwoners zijn raden significant kleiner dan elders in Europa. Ook grote gemeenten liggen significant onder het Europese gemiddelde omdat raden na 200.000 inwoners stoppen met groeien. Maar zelfs raden tussen de 40.000 en de 200.000 inwoners liggen onder het Europese gemiddelde voor hun inwoneraantal, zij het dat dit verschil niet significant is. In totaal zijn er 219 gemeenteraden significant kleiner dan het Europese gemiddelde voor hun inwonertal: 207 in gemeenten met minder dan 40.000 inwoners en 12 in gemeenten met meer dan 40.000 inwoners

Het is belangrijk op te merken dat er geen objectief optimaal aantal raadsleden is. Dit hangt in potentie samen met allerlei andere aspecten. In 1961 schreef een commissie die voor de stad New York naar de raads grootte keek (op cit. Muzzio & Tompkins 1989): “Er zijn weinig richtlijnen om de omvang van een raad vast te stellen ... [Een raad moet] groot genoeg zijn om werkelijk representatief te zijn, om te zorgen voor een deliberatie van de publieke zaak, om te voorkomen dat deze overheerst wordt door corrupte invloeden ... [Een raad moet] klein genoeg zijn om capabele mannen en vrouwen te werven, om verwarring te vermijden en actie versnellen, om een te sterke bemoeienis van de leden met administratieve details te voorkomen en verantwoordelijkheid te nemen voor acties en inacties.” Ook de hoogte van de schadeloosstelling en de grootte van ondersteuning kunnen een rol spelen. Een grote raad van raadsleden met voldoende tijd en ondersteuning heeft een prijskaartje (Purdam et al. 2008). Tegelijkertijd, is een grotere raad waarschijnlijk in partijpolitiek en demografisch opzicht representatiever dan een kleinere raad. Als we de redenering van Taagepera (1972) volgen, zou het aantal raadszetels gelijk moeten zijn aan de derdemachtswortel van het bevolkingsaantal. Maar het Europese gemiddelde is hoger voor kleinere gemeenten en lager voor grotere gemeenten. En ook voor het volgen van het Europees gemiddelde is niet per sé een normatieve basis.

Tabel 2: Aantal raadsleden onder huidige stelsel en een Europees gemiddeld stelsel

Huidig stelsel				Gemiddeld stelsel			
Minimum	Maximum	Raads- grootte	Aantal	Minimum	Maximum	Raads- grootte	Aantal
1	3,000	9	3	1	1,000	9	1
				1,001	2,000	11	2
				2,001	3,000	15	0
3,001	6,000	11	3	3,001	5,000	17	2
6,001	10,000	13	6	5,001	7,000	19	1
				7,001	9,000	21	3
10,001	15,000	15	25	9,001	12,000	23	12
				12,001	16,000	25	18
15,001	20,000	17	29	16,001	20,000	27	27
20,001	25,000	19	47	20,001	26,000	29	56
25,001	30,000	21	38	26,001	32,000	31	43
30,001	35,000	23	33	32,001	40,000	33	42
35,001	40,000	25	23				
40,001	45,000	27	14	40,001	48,000	35	34
45,001	50,000	29	29				
50,001	60,000	31	21	48,001	58,000	37	27
60,001	70,000	33	16	58,001	69,000	39	18
70,001	80,000	35	7	69,001	82,000	41	9
80,001	100,000	37	16	82,001	96,000	43	15
100,001	200,000	39	24	96,001	112,000	45	5
				112,001	130,000	47	8
				130,001	149,000	49	1
				149,001	171,000	51	8
				171,001	195,000	53	2
200,001	n.v.t.	45	8	195,001	221,000	55	0
				221,001	249,000	57	4
				249,001	280,000	59	0
				280,001	314,000	61	0
				314,001	350,000	63	0
				350,001	390,000	65	1
				390,001	432,000	67	0
				432,001	478,000	79	0
				478,001	527,000	71	0
				527,001	579,000	73	1
				579,001	635,000	75	0
				635,001	695,000	77	1
				695,001	759,000	79	0
				759,001	827,000	81	0
				827,001	899,000	83	0
				899,001	n.v.t	85	1

Tabel 2 toont hoe het aantal raadszetels eruit zou zien als Nederland het Europees gemiddelde zou volgen maar de raden wel, zoals in de huidige Gemeentewet, een oneven aantal zetels hebben (zodat de kans op stakende stemmen kleiner is) en bovendien de stapgrootte van de ene naar de andere klasse ten minste duizend inwoners is (vanwege esthetische overwegingen). In absolute aantallen zou de gemiddelde raad negen zetels groter worden. In relatieve zin zou het aantal raadszetels met bijna 40% stijgen. Slechts één raad (Schiermonnikoog) zou niet groter worden. De raden in de vier grote steden zouden ieder 20 of meer zetels groter worden. 111 gemeenten, waarvan de meeste minder dan 25.000 inwoners hebben, groeien met meer dan 50%. Eén raad (Amsterdam) verdubbelt onder dit stelsel bijna.

Als gekozen wordt om het aantal raadsleden uit te breiden dan ligt het voor de hand om dit in de eerste plaats in kleinere gemeenten (met minder dan 40.000 inwoners) te doen, waar Nederland nu significant afwijkt van het Europese gemiddelde en de derdemachtswortel. Het aanpassen van de regel dat gemeenteraden boven de 100.000 inwoners nauwelijks meer groeien is een tweede stap. Dit gaat om aanzienlijk minder gemeenten. Bovendien is, vanuit de logica van Taagepera, het marginaal nut van een extra raadslid hier beperkter dan in kleinere raden. Men zou ook kunnen beslissen om het aantal raadsleden over de hele linie te verhogen.

Literatuurlijst

- Cabrero, E. G. (2013). Democracia directa y concejo abierto. El concejo abierto en Castilla y León. *Revista General de Derecho Constitucional*, 16.
- Dahl, R.A., & Tufte, E.R. (1973). *Size and Democracy*. Stanford University Press.
- De Santo, A., & Le Maux, B. (2023). On the optimal size of legislatures: An illustrated literature review. *European Journal of Political Economy*, 77.
- Farrell, D.M. (2011). *Electoral Systems: a Comparative Introduction*. Palgrave MacMillan
- Frederick, B. (2009). *Congressional representation and constituents: The case for increasing the US House of Representatives*. Routledge.
- Gross, M. (nog te verschijnen). “Politisches Handeln in den kommunalen Vertretungskörperschaften” In: Gross, M., Jankowski, M. & Nyhuis, D. (red.) *Empirische Kommunalpolitikforschung*. Springer
- Jacobs, K., & Otjes, S. (2015). Explaining the size of assemblies. A longitudinal analysis of the design and reform of assembly sizes in democracies around the world. *Electoral Studies*, 40.
- Kjær, U., & Elklit, J. (2014). The impact of assembly size on representativeness. *Journal of Legislative Studies*, 20(2).
- Ladner, A., Keuffer, N., & Baldersheim, H. (2016). Measuring local autonomy in 39 countries (1990–2014). *Regional & Federal Studies*, 26(3).
- Ladner, A. (2008). *Die Schweizer Gemeinden im Wandel: Politische Institutionen und lokale Politik*. University of Lausanne.
- Ladner, A. (2016). *Gemeindeversammlung und Gemeindeparlament: Überlegungen und empirische Befunde zur Ausgestaltung der Legislativfunktion in den Schweizer Gemeinden*. University of Lausanne.
- Lundell, K. (2012). Disproportionality and party system fragmentation: does assembly size matter? *Open Journal of Political Science*, 2(1).
- Margaritondo, G. (2021). Size of national assemblies: The classic derivation of the cube-root law is conceptually flawed. *Frontiers in Physics*, 606.
- Pettersson-Lidbom, P. (2012). Does the size of the legislature affect the size of government? Evidence from two natural experiments. *Journal of Public Economics*, 96(3-4).
- Purdam, K., John, P., Greasley, S., & Norman, P. (2008). How many elected representatives does local government need? A review of the evidence from Europe. *Cathie Marsh Centre for Census and Survey Research working paper*, 6. Manchester University.
- Reutter, W. (2019). Zur Größe von Landesparlamenten. Kriterien für eine sachliche Diskussion. *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, 50(2).
- Schraufnagel, S., & Bingle, B.S. (2015). Legislature Size and Non-Elite Populations: Theory and Corroborating Evidence. *Journal of Politics and Law* 8(4).
- Taagepera, R. (1972). The size of national assemblies. *Social science research*, 1(4).
- Taagepera, R. (2007). *Predicting party sizes: The logic of simple electoral systems*. Oxford University Press.
- Taagepera, R. & Shugart, M.S. (1989). *Seats and Votes: the Effects and Determinants of Electoral Systems*. Yale University Press.
- Tighe, B.P., Woldhuis, E., Remmers, J.C., Van Saarloos, W., Van Hecke, M. (2010) Model for the scaling of Stresses. *Physical Review Letter*, 105.
- Van der Kolk, H. (2007). Local electoral systems in Western Europe. *Local Government Studies*, 33(2).

Appendix

Appendix A1: Regressies

Appendix A1: Regressiemodellen

Variabele	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Opmerkingen	Allen	z/ Zwitserland	z/ Frankrijk	Allen	Allen	Allen
Bevolkingsgrootte	0,29*** (0,01)	0,28*** (0,01)	0,29*** (0,01)	0,42*** (0,05)	0,43*** (0,06)	0,46*** (0,05)
Lokale Autonomie				0,10*** (0,02)	0,10*** (0,02)	0,08*** (0,02)
Bevolkingsgrootte * Lokale Autonomie				-0,00* (0,00)	-0,00** (0,00)	-0,00 (0,00)
Kiesstelsel = Majoritair				0,09 (0,10)	0,10 (0,10)	1,22*** (0,46)
Kiesstelsel = Gemengd				0,71*** (0,02)	0,71*** (0,02)	1,87*** (0,46)
Kiesstelsel = Proportioneel						1,17*** (0,46)
Bevolkingsgrootte * Kiesstelsel = Majoritair				-0,01 (0,01)	-0,01 (0,01)	-0,09** (0,04)
Bevolkingsgrootte * Kiesstelsel = Gemengd				-0,06*** (0,00)	-0,06*** (0,00)	0,14*** (0,04)
Bevolkingsgrootte * Kiesstelsel = Proportioneel						-0,09* (0,04)
Wet Bepaalt Raadsgrootte				0,12 (0,16)		0,03 (0,16)
Bevolkingsgrootte * Wet Bepaalt Raadsgrootte				-0,02* (0,01)		0,02 (0,01)
Raadsgrootte Extern Bepaald					0,09 (0,18)	
Bevolkingsgrootte * Raadsgrootte Extern Bepaald					-0,02 (0,02)	
Constante	0,48*** (0,10)	0,40*** (0,12)	0,48*** (0,10)	-2,35*** (0,54)	-2,38*** (0,60)	2,78*** (0,55)
N	86,660	86,201	51,710	86,660	86,660	86,660
N _{regimes}	82	62	81	82	82	82
Variantie Bevolkingsgrootte	0,01 (0,00)	0,01 (0,00)	0,01 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)
Variante Constante	0,74 (0,13)	0,87 (0,18)	0,71 (0,13)	0,27 (0,05)	0,47 (0,09)	0,43 (0,08)
Variantie Residueel	0,01 (0,00)	0,01 (0,00)	0,02 (0,00)	0,01 (0,00)	0,01 (0,00)	0,01 (0,00)
AIC	- 118,391	- 118,001	-62,803	-121,546	-121,544	-121,550

0,1 > *; 0,05 > **; 0,01 > ***

Appendix A2: Regel

Appendix A2: België

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	7
1.001	2.000	9
2.001	3.000	11
3.001	4.000	13
4.001	5.000	15
5.001	7.000	17
7.001	9.000	19
9.001	12.000	21
12.001	15.000	23
15.001	20.000	25
20.001	25.000	27
25.001	30.000	29
30.001	35.000	31
35.001	40.000	33
40.001	50.000	35
50.001	60.000	37
60.001	70.000	39
70.001	80.000	41
80.001	90.000	43
90.001	100.000	45
100.001	150.000	47
150.001	200.000	49
200.001	250.000	51
250.001	300.000	53
300.001	n.v.t.	55

Appendix A3: Bulgarije

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	5.000	11
5.001	10.000	13
10.001	20.000	17
20.001	30.000	21
30.001	50.000	29
50.001	75.000	33
75.001	100.000	37
100.001	160.000	41
160.001	n.v.t.	51
Sofia		61

Appendix A4: Cyprus

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	6.000	8
6.001	8.500	10
8.501	11.000	12
11.001	13.500	14
13.501	16.000	16
16.001	18.500	18
18.501	21.000	20
21.001	23.500	22
23.501	26.000	24
26.000	n.v.t.	26

*Regels in Duitsland**Appendix A5: Baden-Württemberg*

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	8
1.001	2.000	10
2.001	3.000	12
3.001	5.000	14
5.001	10.000	18
10.001	20.000	22
20.001	30.000	26
30.001	50.000	32
50.001	150.000	40
150.001	400.000	48
400.001	n.v.t.	60

Appendix A6: Beieren

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	8
1.001	2.000	12
2.001	3.000	14
3.001	5.000	16
5.001	10.000	20
10.001	20.000	24
20.001	30.000	30
30.001	50.000	40
50.001	100.000	44
100.001	200.000	50
200.001	500.000	60
Nürnberg		70
München		80

Appendix A7: Brandenburg

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	700	8
701	1.500	10
1.501	2.500	12
2.501	5.000	16
5.001	10.000	18
10.001	15.000	22
15.001	25.000	28
25.001	35.000	32
35.001	45.000	36
45.001	n.v.t.	40
Onafhankelijke steden		
1	100.000	46
100.001	150.000	50
150.001	n.v.t.	56

Appendix A8: Hessen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	3.000	15
3.001	5.000	23
5.001	10.000	31
10.001	25.000	37
25.001	50.000	45
50.001	100.000	59
100.001	250.000	71
250.001	500.000	81
500.001	1.000.000	93
1.000.001	n.v.t.	105

Appendix A9: Mecklenburg-Voorpommeren

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	500	7
501	1.000	9
1.001	1.500	11
1.501	3.000	13
3.001	4.500	15
4.501	6.000	17
6.001	7.500	19
7.501	10.000	21
10.001	20.000	25
20.001	30.000	29
30.001	50.000	37
50.001	75.000	43
75.001	100.000	45
100.001	150.000	47
150.001	n.v.t.	53

Appendix A10: Nedersaksen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	500	6
501	1.000	8
1.001	2.000	10
2.001	3.000	12
3.001	5.000	14
5.001	6.000	16
6.001	7.000	18
7.001	8.000	20
8.001	9.000	22
9.001	10.000	24
10.001	11.000	26
11.001	12.000	28
12.001	15.000	30
15.001	20.000	32
20.001	25.000	34
25.001	30.000	36
30.001	40.000	38
40.001	50.000	40
50.001	75.000	42
75.001	100.000	44
100.001	125.000	46
125.001	150.000	48
150.001	175.000	50
175.001	200.000	52
200.001	250.000	54
250.001	300.000	56
300.001	350.000	58
350.001	400.000	60
400.001	500.000	62
500.001	600.000	64
600.001	n.v.t.	66

Appendix A11: Noordrijn-Westfalen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	5.000	20
5.001	8.000	26
8.001	15.000	32
15.001	30.000	38
30.001	50.000	44
50.001	100.000	50
100.001	250.000	58
250.001	400.000	66
400.001	550.000	74
550.001	700.000	82
700.001	n.v.t.	90

Appendix A12: Rijnland-Palts

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	300	6
301	500	8
501	1.000	12
1.001	2.500	16
2.501	5.000	20
5.001	7.500	22
7.501	10.000	28
10.001	15.000	32
15.001	20.000	36
20.001	30.000	40
30.001	40.000	44
40.001	60.000	48
60.001	80.000	52
80.001	100.000	56
100.001	n.v.t.	60

Appendix A13: Saarland

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	10.000	27
10.001	20.000	33
20.001	30.000	39
30.001	40.000	45
40.001	60.000	51
60.001	100.000	57
100.001	n.v.t.	63

Appendix A14: Saksen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	500	8
501	1.000	10
1.001	2.000	12
2.001	3.000	14
3.001	5.000	16
5.001	10.000	18
10.001	20.000	22
20.001	30.000	26
30.001	40.000	30
40.001	50.000	34
50.001	60.000	38
60.001	80.000	42
80.001	150.000	48
150.001	400.000	54
400.001	n.v.t.	60

Appendix A15: Saksen-Anhalt

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	10
1.001	2.000	12
2.001	3.000	14
3.001	5.000	16
5.001	10.000	20
10.001	20.000	28
20.001	30.000	36
30.001	50.000	40
50.001	150.000	50
150.001	300.000	56
300.001	n.v.t.	60

Appendix A16: Sleeswijk-Holstein

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	200	7
201	750	9
751	1.250	11
1.251	2.500	13
2.501	5.000	17
5.001	10.000	19
10.001	15.000	23
15.001	25.000	27
25.001	35.000	31
35.001	45.000	35
45.001	n.v.t.	39
Onafhankelijke steden		
1	150.000	43
150.001	n.v.t.	49

Appendix A17: Thüringen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	500	6
501	1.000	8
1.001	2.000	12
2.001	3.000	14
3.001	5.000	16
5.001	10.000	20
10.001	20.000	24
20.001	30.000	30
30.001	50.000	36
50.001	100.000	42
100.001	200.000	46
200.001	n.v.t.	50

Appendix A18: Frankrijk

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	100	7
101	500	11
501	1.500	15
1.501	2.500	19
2.501	5.000	23
5.001	10.000	27
10.001	20.000	29
20.001	30.000	33
30.001	40.000	35
40.001	50.000	39
50.001	60.000	43
60.001	80.000	45
80.001	100.000	49
100.001	150.000	53
150.001	200.000	55
200.001	250.000	59
250.001	300.000	61
300.001	1.000.000	65
1.000.001	n.v.t.	69
Lyon		73
Marseille		101
Parijs		163

Appendix A19: Griekenland

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	2.000	13
2.001	5.000	15
5.001	10.000	19
10.001	30.000	25
30.001	50.000	29
50.001	100.000	35
100.001	200.000	39
200.001	n.v.t.	43

Appendix A20: Hongarije

Min.	Max.	Raads grootte
1	100	2
101	1000	4
1001	5000	6
5001	10.000	8
10.001	25.000	11
25.001	50.000	15
50.001	75.000	17
75.001	100.000	20

Daarna voor iedere 10.000 inwoners een extra zetel en voor iedere 25.000 een extra zetel

Boedapest	33
-----------	----

*Regels in Italië**Appendix A21: Bolzano*

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.000	13
1.001	3.000	16
3.001	10.000	19
10.001	30.000	28
30.001	100.000	37
100.001	n.v.t.	46

Appendix A22: Friuli-Julisch Venetië

Min.	Max.	Raads grootte
1	3.000	13
3.001	10.000	17
10.001	15.000	21
15.001	n.v.t.	25
Provinciale hoofdsteden	41	

Appendix A23: Sardinië

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.000	9
1.001	5.000	13
5.001	15.000	17
15.001	25.000	21
25.001	50.000	25
50.001	100.000	29
100.001	n.v.t.	34

Appendix A24: Sicilië

Min.	Max.	Raads grootte
1	3.000	11
3.001	10.000	13
10.001	30.000	17
30.001	100.000	25
100.001	250.000	33
250.001	500.000	37
500.001	n.v.t.	41
Provinciale hoofdsteden	Ten minste 31	

Appendix A25: Trento

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.000	13
1.001	3.000	16
3.001	10.000	19
10.001	30.000	23
30.001	100.000	33
100.001	n.v.t.	41

Appendix A26: Valle d'Aosta

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.000	11
1.001	3.000	15
3.001	5.000	17
5.001	15.000	19
15.001	n.v.t.	29

Appendix A27: Rest van Italië

Min.	Max.	Raads grootte
1	3.000	13
3.001	10.000	17
10.001	30.000	21
30.001	100.000	31
100.001	250.000	41
250.001	500.000	47
500.001	1.000.000	51
1.000.001	n.v.t.	61
Provinciale hoofdsteden	Ten minste 41	

Appendix A28: Kroatië

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	7
1.001	25.000	9
25.001	10.000	13
10.001	20.000	15
20.001	35.000	19
35.001	60.000	21
60.001	100.000	26
100.001	200.000	31
200.001	300.000	41
300.001	n.v.t.	47

Appendix A29: Letland

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	30.000	15
30.001	60.000	19
60.000	n.v.t.	23
Onafhankelijke steden		
1	50.000	13
50.001	n.v.t.	15

Appendix A30: Litouwen

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	5.000	15
5.001	10.000	17
10.001	20.000	21
20.001	50.000	25
50.001	100.000	27
100.001	300.000	31
300.001	500.000	41
500.001	n.v.t.	51

Appendix A31: Malta

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	5.000	5
5.001	10.000	7
10.001	15.000	9
15.001	20.000	11
20.001	n.v.t.	13

*Regels in Oostenrijk**Appendix A32: Burgenland*

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	250	9
251	500	11
501	750	13
751	1.000	15
1.001	1.500	19
1.501	2.000	21
2.001	3.000	23
3.001	n.v.t.	25
Eisenstadt		29
Rust		19

Appendix A33: Karinthië

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	1.000	11
1.001	2.000	15
2.001	3.000	19
3.001	6.000	23
6.001	10.000	27
10.001	20.000	31
20.001	n.v.t.	35
Klagenfurt		45
Villach		45

Appendix A34: Nederoostenrijk

Min.	Max.	Raadsgrootte
1	500	13
501	1.000	15
1.001	2.000	19
2.001	3.000	21
3.001	4.000	23
4.001	5.000	25
5.001	7.000	29
7.001	10.000	33
10.001	20.000	37
20.001	30.000	41
30.001	n.v.t.	45
Krems an der Donau		40
Sankt Pölten		42
Waidhofen an der Ybbs		40
Wiener Neustadt		40

Appendix A35: Opperoostenrijk

Min.	Max.	Raads grootte
1	400	9
401	1.300	13
1.301	2.300	19
2.301	5.000	25
5.001	7.300	31
7.301	n.v.t.	37
Linz		61
Wels		36
Steyr		36

Appendix A36: Salzburg

Min.	Max.	Raads grootte
1	800	9
800	1.500	13
1.500	2.500	17
2.500	3.500	19
3.500	5.000	21
5.000	n.v.t.	25
Salzburg		40

Appendix A37: Steiermark

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.000	9
1.001	3.000	15
3.001	5.000	21
5.001	10.000	25
10.001	n.v.t.	31
Graz		48

Appendix A38: Tirol

Min.	Max.	Raads grootte
1	200	9
201	1.000	11
1.001	2.000	13
2.001	4.000	15
4.001	6.000	17
6.001	10.000	19
10.001	n.v.t.	21
Innsbruck		40

Appendix A39: Voralberg

Min.	Max.	Raads grootte
1	500	9
501	1.000	12
1.001	1.500	15
1.501	2.000	18
2.001	2.500	21
2.501	5.000	24
5.001	8.000	27
8.001	11.000	30
11.001	15.000	33
15.001	n.v.t.	36

Appendix A40: Polen

Min.	Max.	Raads grootte
1	20.000	15
201	50.000	21
1.001	100.000	23
2.001	200.000	25
Daarna voor iedere 100.000 inwoners een drie extra zetels		
Warschau		60

Appendix A41: Roemenië

Min.	Max.	Raads grootte
1	1.500	9
1.501	3.000	11
3.001	5.000	13
5.001	10.000	15
10.001	20.000	17
20.001	50.000	19
50.001	100.000	21
100.001	200.000	23
200.001	400.000	27
400.001	n.v.t.	31

Regels in Zwitserland

Appendix A42: Genève

Min.	Max.	Raads grootte
1	600	9
601	800	11
801	1.500	13
1.501	2.000	15
2.001	3.000	17
3.001	5.000	19
5.001	8.000	21
8.001	10.000	23
10.001	12.000	25
12.001	15.000	27
15.001	18.000	29
18.001	21.000	31
21.001	25.000	33
25.001	30.000	35
30.001	n.v.t.	37
Genève		80